

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในวัด จังหวัดกาฬสินธุ์ ปี 2546 ผู้วิจัยขอนำเสนอเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตามลำดับดังนี้

1. ความรู้เกี่ยวกับอุทยานการศึกษา
  - 1.1 ความหมายของอุทยานการศึกษา
  - 1.2 ลักษณะของอุทยานการศึกษา
  - 1.3 ความสำคัญของอุทยานการศึกษาในวัด
  - 1.4 วัตถุประสงค์ของอุทยานการศึกษาในวัด
  - 1.5 ประวัติและความเป็นมาของอุทยานการศึกษาในวัด
  - 1.6 การดำเนินการจัดตั้งอุทยานการศึกษาในวัด
  - 1.7 การถ่ายโอนสังกัด
2. แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการดำเนินงานการจัดอุทยานการศึกษา
  - 2.1 คณะกรรมการอุทยานการศึกษา
  - 2.2 บทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการอุทยานการศึกษา
  - 2.3 หลักการจัดกิจกรรมอุทยานการศึกษา
  - 2.4 หลักการวางแผนอุทยานการศึกษา
  - 2.5 หลักการใช้อุทยานการศึกษา
  - 2.6 การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ในอุทยานการศึกษา
  - 2.7 การพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม
3. การบริหารจัดการอุทยานการศึกษาในจังหวัดกาฬสินธุ์
  - 3.1 หลักเกณฑ์การคัดเลือกอุทยานการศึกษา
  - 3.2 ประวัติอุทยานการศึกษาในจังหวัดกาฬสินธุ์
  - 3.3 คณะกรรมการอุทยานการศึกษาของจังหวัดกาฬสินธุ์
  - 3.4 การจัดกิจกรรมของอุทยานการศึกษาในจังหวัดกาฬสินธุ์
  - 3.5 ศูนย์การเรียนรู้
4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
  - 4.1 งานวิจัยในประเทศ
  - 4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในชุมชนโดยสรุปความหมายของอุทยานการศึกษาแตกต่างกันออกไป
เป็นสองกลุ่ม คือ

1. กลุ่มพัฒนาการนิคม จัดอุทยานการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลน
วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่สิ่งแวดล้อมและบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ หายากไว้ในที่เดียวกัน
โดยจัดเป็นสถานศึกษาขนาดใหญ่ที่สามารถให้การศึกษาในหลักสูตรที่จัดไม่ได้ในโรงเรียนปกติ
เพราะขาดทรัพยากรการศึกษา เพื่อเอื้ออำนวยโอกาสทางการศึกษาแก่นักศึกษาทุกระดับชั้น
ประชาชนทั่วไปทั้งในและนอกเวลาเรียนปกติ เป็นการตอบสนองต่อการให้การศึกษาทั้งใน
ระบบ นอกกระบบ และการศึกษาลดลงชีวิต

2. กลุ่มมนุษยนิคม มีการจัดอุทยานการศึกษาเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลน
วัสดุอุปกรณ์ อาคารสถานที่สิ่งแวดล้อมและบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญ หายากไว้ในที่เดียวกัน
คล้าย กับกลุ่มพัฒนาการนิคม แต่ในอุทยานการศึกษาของกลุ่มมนุษยนิคมเน้นให้มีส่วนบริเวณที่
ร่มรื่น เป็นที่พักผ่อนแก่ผู้ใช้อุทยานการศึกษาเพิ่มขึ้นอีกส่วนหนึ่ง

1.2 ลักษณะอุทยานการศึกษาในวัด

อุทยานการศึกษาเป็นแหล่งวิทยาการชุมชนรูปแบบหนึ่ง ซึ่งโดยธรรมชาติมี
ลักษณะเด่นดังนี้ คือ

1.2.1 จัดตั้งในชุมชนเมืองที่มีปริมาณประชากรหนาแน่น เพื่อให้ประชาชน
ในท้องถิ่น ได้ใช้เป็นที่ศึกษาหาความรู้และประสบการณ์

1.2.2 อุทยานการศึกษาเป็นสถานที่รวบรวมสื่อการศึกษาแหล่งวิทยาการชุมชน
ที่หาความร่วมมือร่วมใจ เช่น ไม้ดอก ไม้ประดับ พรรณไม้นานาชนิด รวมอยู่ในสวนพฤกษชาติ
ตามความหมายของอุทยานการศึกษาอย่างครบถ้วนสมบูรณ์

1.2.3 อุทยานการศึกษาเป็นแหล่งให้การศึกษาและฝึกอบรม ที่ผู้ศึกษาและ
ฝึกอบรมจะได้รับความสบายใจมีลักษณะสนุกสนานกับการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษา
และฝึกอบรมผู้ใช้บริการจะมีโอกาสสัมผัส ทดลองปฏิบัติการในขณะที่ศึกษา

1.2.4 ลักษณะเด่นของอุทยานการศึกษาอีกประการหนึ่งคืออุทยานการศึกษา
จะมีพื้นที่ อาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อมมีปริมาณมากพอที่จะจัดกิจกรรมทางการศึกษาและ
ฝึกอบรมที่หลากหลาย ทั้งในด้านความร่วมมือและระบบการศึกษาอบรมเพียงพอแก่ความ
คั่งงอการแกงชุมชน

1.3 ความสำคัญของอุทยานการศึกษาในวัด

อุทยานการศึกษาเป็นแหล่งวิชาการในชุมชนที่มีความสำคัญต่อผู้ใช้ที่จะทำให้เกิดความภักดีรวมยอดที่รวดเร็วกับประสบการณ์ตรงที่เป็นรูปธรรม ช่วยให้ผู้เรียนมีความสนใจและต้องการศึกษาหลักสูตรอื่น ๆ เพิ่มขึ้นแหล่งการศึกษาต่อเนื่อง ให้ความเหมาะสมแก่ประชาชนในท้องถิ่นทุกเพศทุกวัยโดยอุทยานการศึกษามีความสำคัญต่อระบบการศึกษาทุกรูปแบบ ดังนี้คือ

1.3.1 อุทยานการศึกษาช่วยสร้างความภักดีรวมยอดอย่างรวดเร็ว สร้างมโนภาพเริ่มแรกอย่างถูกต้องสมบูรณ์กว่าการศึกษาจากตำราหรือการอ่านจากเอกสารสิ่งพิมพ์อย่างเดียว ทำให้ผู้เรียนสามารถสร้างมโนภาพของสิ่งที่จะศึกษาอย่างถูกต้องและรวดเร็ว

1.3.2 ช่วยให้ผู้ใช้ได้รับประสบการณ์ที่เป็นรูปธรรม เพราะผู้ใช้จะเรียนรู้ด้วยประสบการณ์ตรงหรือประสบการณ์ในสถานการณ์จำลอง

1.3.3 ช่วยให้ผู้ใช้มีความสนใจและความต้องการศึกษาในหลักสูตรอื่น ๆ เพิ่มขึ้น เพราะผู้ใช้ได้รับประสบการณ์ตรงหรือประสบการณ์จำลองที่มีความเป็นรูปธรรม เขาสามารถจับต้องสัมผัสหรือปฏิบัติการได้เหมือนกับได้อยู่ในเหตุการณ์

1.3.4 เป็นแหล่งให้การศึกษาต่อเนื่อง ให้กับประชากรทุกวัยสามารถใช้ประโยชน์ของอุทยานการศึกษาเป็นที่พักผ่อนและแสวงหาความรู้และประสบการณ์ตามความสนใจหรือเพื่อเป็นการแสวงหาความรู้เป็นการจัดการศึกษานอกโรงเรียนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตให้มีความสุขในสังคมไทยปัจจุบัน

1.4 วัตถุประสงค์ของอุทยานการศึกษาในวัด

1.4.1 เพื่อส่งเสริมให้วัดเป็นแหล่งการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชน

1.4.2 เพื่อจัดบริเวณวัดให้เป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจ ร่มรื่น

1.4.3 เพื่อเป็นศูนย์แม่ข่ายระบบเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนในระดับตำบล

1.4.4 เพื่อเป็นศูนย์รวมและบริการข้อมูลข่าวสารและสื่อแก่ประชาชนในชุมชน

1.4.5 เพื่อพัฒนาสถานศึกษาให้มีระบบสิ่งแวดล้อมที่ดี

1.5 ประวัติและความเป็นมาของอุทยานการศึกษาในวัด

การศึกษาระบบธรรมดาศึกษา การศึกษานอกระบบ การศึกษาตลอดชีวิต เครือข่ายการเรียนรู้และภูมิปัญญาชาวบ้าน สรุปได้ว่า อุทยานการศึกษา เป็นการศึกษานอกระบบอีกรูปแบบหนึ่ง ที่ใช้รูปแบบการศึกษาลดชีวิต เครือข่ายการเรียนรู้ ภูมิปัญญาชาวบ้าน ทั้งยัง

เป็นการศึกษามนุษยธรรมชาติวิสัย โดยมีหลักการง่าย ๆ ว่าเป็น “ครูที่พูดไม่ได้” และภายใต้ปรัชญา “จีวร สะอาด ร่มรื่น เรียบง่าย”

วัดเป็นหน่วยงานทางศาสนาที่เป็นสถาบันหลักชุมชนทำหน้าที่หลักในการถ่ายทอดศิลปกรรม จริยธรรม วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ ไปสู่ชุมชน (กรมการศาสนา, 2538 : 24-26) นอกจากนี้หน้าที่ดังกล่าวแล้ววัดและศาสนสถานยังทำหน้าที่เป็นแหล่งให้การศึกษอบรมให้ความรู้และยังเป็นศิลปกรรมแขนงต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน และเป็นสถานที่สงเคราะห์ทางจิตใจให้กับประชาชน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 ได้ปรับแนวคิดจากการวางแผน ที่เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว มาเป็นการเน้นคนเป็นเป้าหมายของสังคม ให้เอื้อต่อการพัฒนาจิตใจ โดยสนับสนุนให้มีการพัฒนาวัดและศาสนสถานให้สะอาดร่มรื่นและมีบรรยากาศที่เหมาะสมต่อการศึกษา ปฏิบัติธรรม และสร้างความสงบทางด้านจิตใจแก่ประชาชน รวมทั้งส่งเสริมให้มีการใช้บุคลากรและสถานที่ทางศาสนาในการช่วยเหลือ และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ดังนั้น เพื่อสนองนโยบายและดำเนินงานให้สอดคล้องกับแผนพัฒนา ฯ ดังกล่าว แผนพัฒนาการศาสนาฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) กรมการศาสนา จึงได้กำหนดกรอบนโยบายในการพัฒนาและเสริมสร้างศาสนสถานให้เป็นศูนย์กลางชุมชนในการเผยแพร่หลักธรรม โดยมีมาตรการเร่งรัดพัฒนาวัดและศาสนสถานให้ถาวรมั่นคงเหมาะสมกับเป็นศูนย์กลาง เป็นที่พักผ่อนจิตใจและเป็นอุทยานการศึกษา

จากเหตุผลดังกล่าว กระทรวงศึกษาธิการจึงได้กำหนดนโยบายในการพัฒนาวัด โรงเรียน และสถานับการศึกษาให้เป็นอุทยานการศึกษา ซึ่งกระทรวงศึกษาธิการมีวัดประมาณ 30,377 วัด โรงเรียนและสถานับการศึกษาระดับต่าง ๆ ประมาณ 36,700 แห่ง มีพระภิกษุสามเณร ประมาณ 353,650 รูป นักเรียน ครู อาจารย์ ประมาณ 13 ล้านคน มีพื้นที่วัด โรงเรียน และสถานับการศึกษาต่าง ๆ รวมกันหลายพันไร่ มีเด็กเยาวชนและประชาชนเข้าออกและใช้บริการจากวัด โรงเรียน และสถานับการศึกษาต่าง ๆ ปีละไม่น้อยกว่าครึ่งหนึ่งของประชากร จึงสมควรได้รับการพัฒนาให้สะอาด ร่มรื่น สวยงาม สงบและเป็นแหล่งวิชาการที่มีห้องสมุด หอไตร มีพระภิกษุและครู อาจารย์ที่ดี ช่วยอบรมสั่งสอนและชี้แนะแนวทางแห่งพระศาสนา และสภาพแวดล้อมที่ดี

กรมการศาสนาได้รับสนองนโยบายของรัฐบาลและของกระทรวงศึกษาธิการ จึงได้จัดทำโครงการอุทยานการศึกษาในวัดขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 เพื่อต้องการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางของชุมชน โดยเน้นวัดให้มีความร่มรื่น สวยงาม สะอาด สงบ เป็นระเบียบและ

แหล่งความรู้ ข้อมูลข่าวสาร ทั้งด้านวิชาการ วิชาชีพ ตลอดจนเป็นแหล่งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม สามารถถล่มกลาจิตใจของผู้เข้าไปในวัด หากวัดได้รับการพัฒนาให้เป็นอุทยาน การศึกษา

1.6 การดำเนินการจัดตั้งอุทยานการศึกษาในวัด

หลักเกณฑ์และแนวทางในการพิจารณาคัดเลือกอุทยานการศึกษาในวัดพัฒนา ตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น เรียงตามลำดับ ดังนี้ (กรมการศาสนา, 2535 : 32-34)

1.6.1 เป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมาย มีชื่อในทะเบียนวัดของกรมการศาสนา และ เจ้าอาวาสวัดแห่งวัดนั้นจะต้องได้รับการแต่งตั้งอย่างถูกต้อง ตามกฎหมายปกครอง

1.6.2 มีพระภิกษุอยู่ประจำตลอดทั้งปี ไม่น้อยกว่า 5 รูป เป็นเวลาติดต่อกับ ไม่น้อยกว่า 5 ปี

1.6.3 ไม่เคยได้รับการคัดเลือกเป็นอุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนา ตัวอย่าง และวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นและไม่เป็นพระอารามหลวงมาก่อน

1.6.4 เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว

1.6.5 มีความร่มรื่น สวยงาม สะอาด สงบ

1.6.6 มีสถานที่เสนอข่าวสาร ข้อมูล หรือความรู้ทางวิชาการ

1.6.7 จัดกิจกรรมทางการศึกษาและการเผยแพร่ความรู้แก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน

1.6.8 จัดให้มีพิพิธภัณฑ์สถาน หรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

1.6.9 มีการจัดทำแผนผังวัดแสดงบริเวณอาคารเสนาสนะ จัดตั้งไว้บริเวณ ด้านหน้าของวัดนั้น

1.7 การถ่ายโอนสังกัด

คณะรัฐบาลยุคปัจจุบัน (พลตำรวจโท ดร. ทักษิณ ชินวัตร) ได้ตราพระราชบัญญัติ ปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. 2545 เมื่อวันที่ 2 ตุลาคม 2545 ตามราชกิจจานุเบกษา ฉบับกฤษฎีกา เล่มที่ 119 ตอนที่ 99 ก วันที่ 2 ตุลาคม 2545 ได้กำหนดการเปลี่ยนแปลง และปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม เสียใหม่ ให้สอดคล้องกับการปฏิรูประบบราชการใน ปัจจุบัน ทำให้มีการเปลี่ยนแปลง ตามมาตรา 5 ให้มีกระทรวงและส่วนราชการที่มีฐานะเป็น กระทรวง ดังต่อไปนี้ (ราชกิจจานุเบกษา, 2545 : 52- 71) ได้กล่าวว่า กำหนดให้มีกระทรวง

ภายใต้ความดูแลของคณะรัฐบาลจำนวน 20 กระทรวง ดูแลการศึกษาทุกระดับและทุกประเภท กำหนดนโยบาย แผน และมาตรฐานการศึกษา สนับสนุนทรัพยากรเพื่อการศึกษา ส่งเสริม และประสานงานการศาสนา ศิลป วัฒนธรรม และการกีฬาเพื่อการศึกษา รวมทั้งการติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลการจัดการศึกษาและราชการอื่น ตามที่กฎหมายกำหนดให้เป็นอำนาจหน้าที่ของกระทรวงศึกษาธิการหรือส่วนราชการที่สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ

ในการโอนอำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่ง ถ้าจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของคณะกรรมการควบคุมภายใน หรือแก้ไขโครงสร้างเดิมของกลไกของกลไกภายในด้วยให้นำโดย เพื่อให้สอดคล้องกับการโอนอำนาจหน้าที่และเจตนารมณ์ของกฎหมายดังกล่าว ให้กระทำโดย การตราเป็นพระราชกฤษฎีกา โดยในพระราชกฤษฎีกาดังกล่าว จะกำหนดเงื่อนไขหรือเงื่อนไขเวลา ให้ส่วนราชการที่ถูกโอนอำนาจหน้าที่ไป รัฐมนตรีผู้ดำรงตำแหน่งหรือผู้ซึ่งปฏิบัติหน้าที่ในส่วนราชการนั้น ยังคงมีอำนาจหน้าที่เดิมต่อไป เพื่อประโยชน์ในการบริหารราชการ ให้มีความต่อเนื่องกันก็ได้

ให้ถือว่าพระราชกฤษฎีกาการแบ่งส่วนราชการกระทรวง ทบวง กรม จะส่งผลกระทบต่อการทำงานของปฏิบัติงานในหน้าที่ของศึกษาธิการจังหวัดและศึกษาธิการอำเภอ เนื่องจากงานในกระทรวงศึกษาธิการเดิม ถูกแบ่งแยกออกเป็น 3 ส่วน 3 กระทรวง ดังนั้นเจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานในระดับจังหวัดและอำเภอ จะต้องโอนไปตาม มาตรา 3 มาตรา 47 มาตรา 48 และมาตรา 49 เดิมเจ้าหน้าที่ของสำนักงานศึกษาธิการจังหวัดและสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ มีจำนวนจำกัด ไม่พอเพียงต่อการปฏิบัติหน้าที่อยู่ก่อนแล้วยังลดน้อยลงไปอีก การดำเนินงานของกระทรวงศึกษาธิการในระดับภูมิภาคยังคงสภาพเดิม บางแห่งไม่มีเจ้าหน้าที่ที่จะปฏิบัติงาน เช่น สำนัก พุทธศาสนาแห่งชาติ จึงต้องฝากงานพระพุทธศาสนาไว้กับกระทรวงวัฒนธรรม และสำนักงานศึกษาธิการอำเภออยู่เหมือนเดิม เจ้าหน้าที่ของสำนักงานศึกษาธิการอำเภอ และกระทรวงวัฒนธรรมมีจำกัด ไม่สามารถปฏิบัติงานให้ได้อย่างทั่วถึง จึงเป็นภาระให้กับ ศึกษาธิการจังหวัด และศึกษาธิการอำเภอ และในช่วงระยะเวลาที่ ศึกษาธิการจังหวัดและศึกษาธิการอำเภอที่ถูกปฏิรูประบบราชการถูกยุบรวมไปอยู่เขตพื้นที่การศึกษา ปัญหาการดำเนินงานจึงเกิดขึ้นต่อผู้ปฏิบัติ ผู้มาติดต่องานราชการทางพระพุทธศาสนาและคณะสงฆ์ เป็นต้น

2. แนวคิดและหลักการเกี่ยวกับการดำเนินงานการจัดดูขานการศึกษา

2.1 คณะกรรมการดูขานการศึกษา

คณะกรรมการดูขานการศึกษาที่ ดำเนินงานประกอบไปด้วย พระสงฆ์ เจ้าอาวาสวัด พระสงฆ์ในวัด กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และผู้ทรงคุณวุฒิ โดยการคัดเลือกบุคคล ที่มี ความรู้ ความสามารถและที่สำคัญจะต้องมีความพร้อมที่จะให้คำปรึกษาหารือด้วยดี และมีความเสียสละใจเข้ามาทำงานในดูขานการศึกษา จึงประกาศแต่งตั้งเป็นคณะกรรมการดูขานการศึกษา แล้วเปิดประกาศให้ทราบทั่วกันทั้งวัดและหมู่บ้านและจัดทำสำเนาเอกสารส่งให้เจ้าคณะปกครองเหนือควบคุมลำดับทราบด้วย โดยแบ่งออกเป็นกลุ่มต่าง ๆ ได้ (กรรมการศาสนา. 2535 : 12 – 13) โดยการพิจารณาให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ สมรรถภาพและเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของสาธุชนทั้งหลาย ดังนี้

2.1.1 เป็นคณะกรรมการที่ปรึกษา อาจแต่งตั้งจากผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้มีความรู้ความสามารถ ชำนาญการ พระภิกษุสงฆ์ เป็นต้น

2.1.2 เป็นคณะกรรมการดูขานการศึกษา มีเจ้าอาวาสเป็นประธาน รองประธาน 1 คน กรรมการ 5 – 7 คน และเลขานุการ 1 คน ให้มีหน้าที่รับผิดชอบที่เกี่ยวกับการดำเนินการพัฒนาและอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับดูขานการศึกษาในวัดนั้น ๆ ให้มีความเจริญและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนแห่งนั้น

2.2 บทบาทและหน้าที่ของคณะกรรมการดูขานการศึกษา

คณะกรรมการดูขานการศึกษาในวัด ที่ได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าอาวาสวัดแล้ว มีหน้าที่รับผิดชอบในการดำเนินงานของดูขานการศึกษาในวัด คือ

2.2.1 งานนโยบายการจัดตั้ง วัดดูประสงคของการดำเนินงาน

2.2.2 ประชากรกลุ่มเป้าหมายในการใช้บริการ

2.2.3 บริการการศึกษา

2.2.4 ทรัพยากรท้องถิ่นชุมชน

2.2.5 อาคารสถานที่ สิ่งอำนวยความสะดวกสิ่งแวดล้อม

2.2.6 บุคลากร

2.2.7 งบประมาณ

2.2.8 วัสดุอุปกรณ์ สื่อการศึกษา

2.2.9 งานธุรการ

2.3 หลักการจัดกิจกรรมอุทยานการศึกษาในวัด

2.3.1 แนวคิดในการจัดกิจกรรมในอุทยานการศึกษาในวัด

(1) พัฒนาปรับปรุงบริเวณในสถานศึกษา ศาสนสถาน หรือสาธารณสถาน ให้เขียวสะอาด ร่มรื่น สวยงาม มีบรรยากาศเหมาะสมเป็นที่พักผ่อนของชุมชน

(2) จัดบริเวณอุทยานการศึกษา ให้เป็นแหล่งบริการ หรือแหล่งสาธิต ศูนย์ขยายพันธุ์พืช ไม้ดอก ไม้ประดับ ไม้ผล ไม้ยืนต้น รั้วกันได้ อ่างกักเก็บน้ำ

(3) จัดให้มีการฝึกสอน จัดกลุ่มอาชีพวิชาชีพ ฝึกอาชีพ ฝึกกิจกรรมที่เน้นบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ ส่งเสริมการประกอบอาชีพ และเพิ่มพูนรายได้ ให้สอดคล้อง กับสภาพปัญหา ความต้องการและความจำเป็นในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

(4) การจัดสวนสุขภาพพลาสมาวัยและกีฬาแก่เยาวชนและประชาชนโดยทั่วไป

(5) กิจกรรมการเรียนการสอน อบรม ชี้แจง ประชาสัมพันธ์ จัดแหล่งบริการความรู้ ที่อ่านหนังสือ ห้องสมุด มุมการศึกษาต่าง ๆ เพื่อพัฒนาประชาธิปไตย สิ่งแวดล้อมและพัฒนาศีลธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน เยาวชนและประชาชนทั่วไป

(6) จัดสาธิตธรรมะในบริเวณอุทยาน จัดกิจกรรมส่งเสริมระเบียบวินัย คุณธรรม จริยธรรม อนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณีและสิ่งแวดล้อม โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและการพึ่งพาตนเองในท้องถิ่น

(7) จัดให้มีโครงการธรรมจาริก (การระดมธรรม) ในชุมชนร่วมกับโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล

(8) เป็นศูนย์รวมและบริการข้อมูล ข่าวสาร หอกระจายข่าว วัสดุอุปกรณ์ วัสดุทัศนศึกษา และจัดกิจกรรมของชุมชนในโอกาสต่าง ๆ

(9) เป็นแม่ข่ายของการดำเนินงานเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน

2.3.2 ทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดตั้งอุทยานการศึกษา ประกอบด้วย

- (1) บุคลากร
- (2) อาคารสถานที่
- (3) สิ่งอำนวยความสะดวก
- (4) สิ่งแวดล้อม
- (5) ทรัพยากรท้องถิ่นชุมชน
- (6) วิธีบริหารการศึกษา

- (7) วิธีบริการให้เกิดความรื่นรมย์
- (8) ประชากรในชุมชน
- (9) นโยบายจัดตั้ง
- (10) วัตถุประสงค์การดำเนินงาน
- (11) วิธีการจัดการบุคลากร
- (12) วิธีการจัดการธุรกิจ
- (13) วัสดุอุปกรณ์
- (14) สื่อการศึกษา
- (15) งบประมาณ

2.4 หลักการวางแผนอุทยานการศึกษาในวัด

โดยทั่วไปการพัฒนารูทยานการศึกษาแต่ละแห่งจะต้องมีเป้าหมายหลักแน่ชัดว่าเราจัดตั้งและพัฒนารูทยานการศึกษาแห่งนั้นเพื่ออะไร จะจัดตั้งที่ไหน ทำไมถึงต้องตั้ง อุทยานการศึกษาแห่งนี้ขึ้นมา วิเคราะห์วัตถุประสงค์ ต้องวิเคราะห์เป้าหมายหลักให้เป็นวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายย่อยของการวางแผน ในการดำเนินงาน เป็นขั้นตอน การวางแผนการดำเนินงาน การจัดตั้งอุทยานการศึกษาตามวัตถุประสงค์มีขั้นตอนและระยะเวลาการดำเนินงานดังต่อไปนี้

2.4.1. ขั้นตอนการดำเนินงานประกอบด้วย

- (1) การใช้พื้นที่และการกำหนดเขตอุทยานการศึกษา
- (2) จัดทำผังแม่บทของการใช้และการพัฒนาพื้นที่โดยการถ่ายทอดลักษณะและความต้องการของที่ทำกรอุทยานการศึกษา
- (3) จัดทำแผนผังแม่บทของการพัฒนาภูมิทัศน์ทั้งส่วนที่ทำกรและอุทยานการศึกษา รวมทั้งแผนการก่อสร้างและการออกแบบอาคารสถานที่ตามความต้องการของที่ทำกรอุทยานการศึกษา
- (4) แผนการดำเนินการก่อสร้างและตามกำลังทรัพยากรพร้อมทั้ง จัดเตรียมกิจกรรมต่าง ๆ ของอุทยานการศึกษา เพื่อให้รับกับการก่อสร้างและพร้อมที่จะให้บริการแก่ประชาชนได้ตามที่กำหนดไว้ในโครงการอุทยานการศึกษา

2.4.2 การดำเนินการจัดตั้งอุทยานการศึกษาในวัด การดำเนินการจัดตั้งอุทยานการศึกษา ที่ดินนั้น ได้มีผู้เชี่ยวชาญหลายท่านได้ให้แนวคิดการดำเนินการเป็นขั้นตอนไว้ดังนี้

- (1) การวางแผน (Planning)

(2) การปฏิบัติการ (Implementation)

(3) การควบคุม (Control)

(4) การประเมินผล (Evaluation)

การดำเนินการด้านใดส่วนใดส่วนหนึ่ง จะเกิดความเสียหายไม่มี ประสิทธิภาพ โดยเฉลี่ยแล้วจะประสบผลกระทบนอกการดำเนินการอุทยานการศึกษาทั้งหมดอีกด้วย

2.4.3 การจัดอุทยานการศึกษา การจัดอุทยานการศึกษา เป็นการบริหารอุทยาน การศึกษาให้เกิดความรื่นรมย์ ตามแผนการปฏิบัติการธุรกิจตามนโยบายอุทยานศึกษานั้น ๆ การจัดการอุทยานการศึกษาทั่ว ๆ ไป จัดแบ่งเป็นระบบการบริหารได้ 2 ระบบ คือ

(1) ระบบบริหารการจัดตั้งอุทยานการศึกษา

(2) ระบบการจัดการดำเนินการและพัฒนาอุทยาน

2.4.4 ระบบบริหารการจัดตั้งอุทยานการศึกษา เป็นระบบบริหารโครงการจัดตั้ง อุทยานการศึกษาตามแผนการที่ได้วางไว้ โดยมีสิ่งที่จะต้องคำนึงถึงในการพัฒนาระบบการบริหาร นั้นคือ

(1) ระบบบริหารจะต้องถืออำนาจต่อการประสานแผนนโยบายทั้งระดับ บนและระดับล่าง

(2) ระบบบริหารจะต้องถืออำนาจต่อการบริหารและจัดการในองค์กร ตามระบบเป็นปกติ ไม่ก่อให้เกิดปัญหาและความล่าช้าต่อระบบหรือโครงการอื่น ๆ

(3) ระบบบริหารจะต้องสามารถประสานงานและสอดคล้องกับระบบ บริหารราชการหรือการจัดการธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับองค์กรในชุมชนอื่น ๆ ด้วย

(4) ระบบบริหาร โครงการจะต้องเป็นเครื่องมือสนับสนุนในการบริหาร การศึกษาและการพัฒนาการศึกษาให้อุทยานเจริญก้าวหน้าในอนาคต

(5) ระบบบริหารต้องเป็นเครื่องมือสนับสนุนในการบริหาร การศึกษาให้ ประชากรกลุ่มเป้าหมายได้รับความรื่นรมย์

(6) ระบบบริหาร โครงการจัดตั้งอุทยานจะต้องสอดคล้องกับ ระยะเวลา ในแผนเป็นอย่างดี

(7) ระบบบริหาร โครงการจะต้องสอดคล้องกับงบประมาณตามแผน

2.4.5 ระบบการจัดการดำเนินการและพัฒนาอุทยานการศึกษา เป็นระบบบริหาร ราชการและหรือการจัดการธุรกิจในการจัดการดำเนินการ และพัฒนาอุทยานการศึกษาเพื่อให้ ระบบการศึกษาที่รื่นรมย์แก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย โดยมีสิ่งที่จะต้องคำนึงดังต่อไปนี้ คือ

(1) การกระจายโอกาสโดยสร้างความเสมอภาคของการศึกษาแก่ประชาชนกลุ่มเปราะบาง โดยให้ผู้ด้อยโอกาสทางการศึกษาซึ่งมีข้อจำกัดทางอายุ เพศ ฐานะทางเศรษฐกิจ ได้มีโอกาสเท่าเทียมกับบุคคลอื่น

(2) การจัดการศึกษา ที่ลดความเหลื่อมล้ำ ในอุทยานการศึกษา มุ่งให้ผู้รับได้รับการศึกษาอย่างมีคุณภาพเป็นเอกลักษณ์สำคัญของระบบบริหารและจัดการดูแลการศึกษา

(3) การพัฒนาบุคลากร วิทยากร จะต้องเป็นผู้ที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพสูงสุด และสูงกว่าการศึกษาระบบอื่น

2.5 หลักการใช้อุทยานการศึกษาในวัด

ถ้าผู้ใช้สามารถใช้อุทยานการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพเหมาะสมกับสถานภาพอุทยานการศึกษา และถูกต้องตามหลักการใช้อุทยานการศึกษาจะช่วยให้อุทยานการศึกษาเป็นแหล่งวิชาการชุมชนที่มีประโยชน์สูงสุดในการถ่ายทอดความรู้และเจตคติแก่ประชาชน การจะใช้อุทยานการศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุดนั้นมีหลักการสำคัญในการใช้อุทยานการศึกษาดังนี้

2.5.1 ผู้ใช้จะต้องศึกษาวัตถุประสงค์ของอุทยานการศึกษา ที่จะใช้ให้ชัดเจน เพราะอุทยานการศึกษาแต่ละแห่งมีวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาและฝึกอบรมแตกต่างกัน

2.5.2 ผู้ใช้ต้องศึกษาวิธีการถ่ายทอดความรู้ เพื่อการนำไปใช้ปฏิบัติการใช้ถูกต้อง อุทยานการศึกษาแต่ละแห่งมีรูปแบบการถ่ายทอดความรู้และเจตคติหลายรูปแบบ เจตคติในรูปแบบที่มีความเป็นนามธรรมสูง ก็อาจจะเหมาะกับผู้ใช้ในการถ่ายทอดที่เป็นนามธรรม ผู้ใช้อุทยานการศึกษาจึงควรพิจารณารูปแบบ ของการถ่ายทอดอุทยานการศึกษา ให้เหมาะสมกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้ศึกษาด้วย

2.5.3 ผู้ใช้ควรมีการวางแผนก่อนการ ใช้อุทยานการศึกษา โดยศึกษาว่า เรามีเป้าหมายอะไร ต้องการจะศึกษาอะไร จากอุทยานการศึกษา ใช้ศิลปการศึกษายังไร ณ พื้นที่ ส่วนใดของอุทยาน ใช้เวลานานเท่าใด นอกจากนี้ยังจะต้องกำหนดระยะทาง วิธีการเดินทาง ค่าใช้จ่าย การแต่งกาย การติดต่อประสานงานกับอุทยานการศึกษา เป็นต้น

2.5.4 ใช้สื่อประสมในการศึกษาให้มากที่สุด การใช้อุทยานการศึกษาที่เป็นสถานการณ์จำลองไม่ใช่ประสบการณ์ตรง เราควรใช้สื่ออื่น ๆ เช่น ภาพยนตร์ คอมพิวเตอร์ หรือ ซี แสง เสียง แสดงประสบการณ์ตรงเพื่อเสริมประสบการณ์จำลองให้มีความใกล้เคียง ประสบการณ์ตรงให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

2.5.5 ผู้ใช้ควรศึกษาระเบียบปฏิบัติของอุทยานการศึกษา เพื่อเป็นการพัฒนาอุทยานการศึกษาให้ดำเนินการเป็นไปด้วยดี และธำรงรักษาอุทยานการศึกษาให้มีประโยชน์ต่อสังคมที่ยาวนาน เพื่อผู้อื่นจะได้มีโอกาสได้ใช้บริการของอุทยานการศึกษา

2.6 การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ในอุทยานการศึกษาในวัด

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ในอุทยานการศึกษาโดยทั่วไป มีนโยบายการพัฒนาวิธีและกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ของระบบการศึกษาและฝึกอบรม เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสังคมสนองความต้องการกำลังคนในระบบเศรษฐกิจ ความต้องการการศึกษาพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชากรกลุ่มเป้าหมายในการก้าวเข้าสู่การมีบทบาทรับใช้สังคมทางด้านการเมืองและเศรษฐกิจของประเทศได้ อุทยานการศึกษามีวัตถุประสงค์ร่วมกันในเรื่องต่อไปนี้คือ

2.6.1 มุ่งการจัดกิจกรรมเพื่อสนองความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยใช้วิธีการเรียนด้วยตนเองจากสื่อการศึกษาเพื่อพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ตามเอกภาพของแต่ละบุคคล

2.6.2 อุทยานการศึกษามุ่งจัดกิจกรรมการศึกษาต่อเนื่อง ในการศึกษาในระบบโรงเรียน เพื่อสนองการผลิตกำลังหรือพัฒนาบุคลากรตามความต้องการของ ตลาดแรงงานในสังคมชุมชนท้องถิ่นและสังคม

2.6.3 มุ่งให้ผู้ใช้บริการอุทยานการศึกษาได้รับการศึกษาที่รื่นรมย์ โดยการจัดกิจกรรมให้เหมาะสมกับพฤติกรรมการเรียนรู้ของกลุ่มเป้าหมาย

2.7 การพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม

ทรัพยากรในการพัฒนาและใช้อุทยานการศึกษาที่สำคัญไม่น้อยกว่าทรัพยากรอื่นก็คือ อาคารสถานที่ สิ่งแวดล้อมเพราะเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้การศึกษาคิดความรื่นรมย์ได้มากน้อยเพียงใด

2.7.1 หลักเกณฑ์สำคัญในการพัฒนาอาคารสถานที่ และสิ่งแวดล้อมของอุทยานการศึกษาให้เกิดประโยชน์สูงสุดควรมีหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

- (1) บริเวณห้องฝึกปฏิบัติการและฝึกอบรม
- (2) บริเวณบริการกิจกรรมพิเศษ
- (3) บริเวณสร้างสรรค์และนันทนาการ
- (4) บริเวณนิทรรศการ
- (5) บริเวณที่จอดรถ

(6) บริเวณอาคารสื่อการศึกษา

(7) บริเวณกำจัดของเสีย

2.7.2 การพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมจะต้องดำเนินการตามแผน
อาคารสถานที่ ซึ่งประกอบด้วย

(1) การศึกษาสภาพปัจจุบันปัญหาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมทั้งด้าน
ปริมาณและ คุณภาพ

(2) ประเมินปริมาณอาคารและพื้นที่สิ่งแวดล้อมพอเพียงต่อการจัดกิจกรรม
การศึกษาและฝึกอบรมอย่างมีประสิทธิภาพหรือไม่

(3) กำหนดลักษณะ ประเภท อาคารสถานที่ในส่วนอาคารใหม่ และ
อาคารที่ปรับปรุงซ่อมแซม

(4) จัดกิจกรรมพัฒนาโครงการจัดสรรทรัพยากรทางด้านงบประมาณให้
เกิดประโยชน์สูงสุด

(5) การพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมจะต้องเป็นไปตามแผนแม่บท
และแผน ระยะสั้นเท่านั้น

การพัฒนาอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งจำเป็นในการจัดตั้งและดำเนินการ
ของอุทยานการศึกษาอย่างยิ่ง เพราะอาคารและสิ่งแวดล้อมที่ดีจะอำนวยประโยชน์ต่อปรัชญา
อุทยานการศึกษา คือ มีผลให้อุทยานการศึกษา นอกจากจะเป็นแหล่งวิชาการชุมชนที่ให้
การศึกษาและฝึกอบรมแก่ทรัพยากรมนุษย์ด้วยความรื่นรมย์แล้ว ยังทำให้ระบบการบริหาร
การจัดการและจัดอุทยานการศึกษามีประสิทธิภาพสูงสุดในการพัฒนาประชาชนในสังคม
ชุมชนท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ

2.8 บทบาทของคณะกรรมการอุทยานการศึกษาในวัด

บทบาทในการดำเนินงานของคณะกรรมการอุทยานการศึกษามีนักบริหาร
หลายท่านให้ความหมาย แนวคิด เกี่ยวกับบทบาท ผู้วิจัยได้ศึกษาเรื่องความหมาย ทฤษฎี
จากนักการศึกษา ดังนี้

2.8.1 ความหมายเกี่ยวกับบทบาทนักการศึกษา นักสังคมศาสตร์ได้ให้ความหมาย
เกี่ยวกับบทบาทไว้แตกต่างกัน คือ

บทบาท (Role) หมายถึง การกระทำตามหน้าที่ที่กำหนดไว้ นั่นคือ เมื่อ
สังคมกำหนดสิทธิและหน้าที่ในสถานภาพใด อย่างไรแล้ว บุคคลในสถานภาพนั้นจะต้อง

ประพจน์ตามหน้าที่ที่ได้กำหนดไว้ ซึ่งพฤติกรรมที่แสดงออกนั้นอาจจะตรงหรือไม่ตรงตามความคาดหวังของผู้เกี่ยวข้องก็ได้ (ราชบัณฑิตสถาน. 2525 : 495)

กัญญา สาร (2534 : 95) กล่าวว่า บทบาทหน้าที่ หมายถึง ความมุ่งหวังที่บุคคลจะกระทำบุคคลในสิ่งแวดล้อมใกล้เคียงหรือผสมพฤติกรรมออกไปอย่างหนึ่ง ออกมาในสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง บทบาทหน้าที่มีอยู่หลายตำแหน่งที่บุคคลดำรงตำแหน่งอยู่เสมอ ฉะนั้น บทบาทหน้าที่ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่บุคคลผสมออกย่อมจะขึ้นอยู่กับตำแหน่งที่บุคคลนั้นดำรงอยู่นั่นเอง

สุพัตรา สุภาพ (2522 : 58) ได้ให้ความหมายของบทบาท คือ การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ของสถานภาพ (ตำแหน่ง) เช่น มีสถานภาพเป็นพ่อ บทบาทก็ต้องอบรมเลี้ยงดูลูก เป็นครู บทบาทคือ อบรมสั่งสอนนักเรียน เป็นต้น

ปัทมา จิตวัฒนา (2523 : 66-67) ได้ให้ความหมายของบทบาทไว้ ครอบคลุมความหมายในด้านโครงสร้างทางสังคม หมายถึง ตำแหน่งทางสังคมที่มีชื่อเรียกต่าง ๆ ตามคุณลักษณะ กิจกรรมของบุคคลที่ครองตำแหน่งนั้น หมายความว่าอีกในหนึ่งคือ การแสดงออกหรือการกระทำต่อกัน

จากการศึกษาความหมายของบทบาท ตามแนวคิดของนักการศึกษาต่าง ๆ ทำให้สามารถสรุปได้ว่า บทบาทหมายถึง การแสดงออกหรือการปฏิบัติหน้าที่ตามสถานภาพที่ตนเองมีอยู่ ทั้งที่เป็นสถานภาพที่ติดตัวมาและสถานภาพที่ได้รับมอบหมายทางสังคมที่ตนเองดำรงอยู่

2.8.2 ทฤษฎีบทบาท (Role Theory) มนุษย์ที่อยู่รวมกันในสังคม ย่อมจะต้องปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ที่ตนเองมีอยู่ การปฏิบัติตามสิทธิและหน้าที่ ก็คือการปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับนั้น ตั้งแต่บทบาทในครอบครัว ในโรงเรียน ในที่ทำงาน ตลอดจนชุมชนอื่นที่ตนเองมีส่วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์อยู่ ซึ่งขึ้นอยู่กับข้อกำหนดของแต่ละสังคมในสังคมนั้น บุคคลอาจมีหลายบทบาท เช่น อาจารย์บทบาทเป็นพ่อ แม่ เป็นภรรยา เป็นลูก เป็นครูบาอาจารย์และอื่น ๆ แต่ละบทบาท ย่อมมีการแสดงออกที่แตกต่างกันไป

นักการศึกษาของไทยได้กล่าวถึงทฤษฎีบทบาทของนักการศึกษาต่างประเทศไว้หลายคน ดังต่อไปนี้ คือ

กมลรัตน์ หล้าสุวรรณ (2537 : 50-53) ได้สรุปทฤษฎีบทบาทของนักศึกษากายกาน ดังนี้

1. ทฤษฎีของโฮมมันน์ (Homann's role theory) ได้กล่าวว่า บุคคลจะเปลี่ยนบทบาทไปตามตำแหน่งเสมอ เช่น ตอนกลางวันแสดงบทบาทสอนหนังสือ เพราะมีตำแหน่งเป็นครู ตอนกลางคืนแสดงบทบาทที่ต้องเลี้ยงดูบุตร เพราะมีตำแหน่งเป็นแม่

2. ทฤษฎีของเมอร์ตัน (Merton's role theory) ได้กล่าวว่า บุคคลแต่ละคนจะสั่งมีตำแหน่งและมีบทบาทควบคู่กันไป ซึ่งไม่เหมือนกัน บทบาทจะมีผลเนื่องเพียงใดขึ้นอยู่กับลักษณะของสังคมที่เขาสังเกตอยู่ตลอดจนลักษณะของบุคคลนั้น

3. ทฤษฎีของกู๊ด (Good's role theory) กล่าวว่า บทบาทคือแบบแผนของพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่ของแต่ละบุคคลและบทบาทดังกล่าวเป็นไปตามข้อตกลงที่มีต่อสังคมนั้น ๆ

4. ทฤษฎีของกูสกิน (Guskin's role theory) กล่าวว่า พฤติกรรมของบุคคลแต่ละคน คือผลที่ได้จากตำแหน่งทางสังคมของเขานั้นเองและทฤษฎีบทบาทจัดเป็นข้อตกลงประการแรกที่สถาบันต่าง ๆ ในสังคมคาดหวังว่า บุคคลที่ได้รับตำแหน่งต่าง ๆ ควรปฏิบัติอย่างไรบ้าง

สุรางค์ จันทร์เอม (2529 : 24-25) ได้กล่าวถึงทฤษฎีบทบาท คือ

1. ทฤษฎีของรัลฟี ลินตัน (Ralph Linton's role theory) เป็นนักมนุษยวิทยาที่มีชื่อเสียง เป็นผู้ชี้ให้เห็นแนวความคิดของคำว่า สถานภาพ (Status) และบทบาท (Role) โดยลินตัน กล่าวว่า สถานภาพเป็นนามธรรม ซึ่งหมายถึงตำแหน่งและในแต่ละตำแหน่งจะกำหนดบทบาทไว้ว่า มีอย่างไรบ้าง ฉะนั้น เมื่อมีตำแหน่งก็ต้องมีบทบาทควบคู่กันไปเสมอ นั่นคือ เมื่อบุคคลมีตำแหน่งก็ต้องมีสิทธิและหน้าที่(บทบาท) ตามมานั่นเอง

2. ทฤษฎีของทาลคอตต์ พาร์สันส์ (Talcott Parsons' role theory) นักสังคมวิทยาที่มีชื่อเสียงอีกคนหนึ่ง ได้กล่าวว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม ทำให้บุคคลแต่ละคนมีบทบาทเพิ่มขึ้น บุคคลในสังคมจะต้องติดต่อสัมพันธ์กัน มีความสนใจซึ่งกันและกันและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคม ทำให้มนุษย์ต้องเพิ่มบทบาทของตน เช่น บุคคลที่มีเพื่อนมากก็ต้องแสดงบทบาทมากขึ้นเป็นเงาตามตัว

จากการศึกษาทฤษฎีเกี่ยวกับบทบาท สามารถสรุปความหมายเกี่ยวกับทฤษฎีบทบาทได้ คือ ทฤษฎีบทบาทหมายถึง ความสัมพันธ์ของบุคคลที่อยู่ในสังคมร่วมกัน ข้อมมีบทบาทเป็นไปตามที่ตนเองได้รับ และสังคมเป็นผู้กำหนด ส่งผลให้บุคคลเหล่านั้นแสดงพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ตามตำแหน่งหรือฐานะที่ได้รับทางสังคมนั้น ๆ

2.8.3 ประเภทของบทบาท นักการศึกษาและนักสังคมสงเคราะห์หลายท่าน ได้จำแนกประเภทของบทบาทไว้แตกต่างกัน คือ

ทิตยา สุวรรณชัย (2527 : 8) ได้แบ่งแยกประเภทของบทบาทไว้ 2 ประเภท คือ

1. บทบาทที่ได้จากตำแหน่ง ซึ่งเป็นบทบาทที่ถูกกำหนดลุ่มมาับตำแหน่ง เป็นบทบาทตามกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับ คำสั่งต่าง ๆ ที่กำหนดให้ผู้ดำรงตำแหน่งนั้น ๆ จำต้องกระทำหรืองดเว้นการกระทำ ซึ่งบทบาทนั้นจะต้องสอดคล้องกับหน้าที่ที่ถูกกำหนดไว้
2. บทบาทที่ปฏิบัติจริง ซึ่งเป็นบทบาทที่สังคมมุ่งหวังให้ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นปฏิบัติและอาจถูกกำหนดจากบุคลิกภาพ ของผู้ดำรงตำแหน่งนั้น ได้แก่ คำนิยม เจตคติ การฝึกอบรม ประสบการณ์ ตลอดจนพื้นฐานทางวัฒนธรรมและประเพณีที่ผู้ดำรงตำแหน่งนั้นยึดถือ

อุทัยวรรณ (2543 : 18) ได้จำแนกบทบาทในสังคมทั่วไปออกเป็น 5 บทบาทที่แตกต่างกันคือ

1. บทบาทตามเพศและบทบาทตามวัย เช่น บทบาทของผู้ชาย ผู้หญิง เด็ก ผู้ใหญ่ เป็นต้น
2. บทบาททางอาชีพ เช่น บทบาทของข้าราชการ พ่อค้า หมอ ทนายความ เป็นต้น
3. บทบาทเกียรติยศ เช่น บทบาทของหัวหน้า ลูกน้อง คนรับใช้ คนขับรถ เป็นต้น
4. บทบาททางครอบครัว เช่น บทบาทของแม่บ้าน ลูก พ่อ เป็นต้น
5. บทบาทในกลุ่มเพื่อน หรือกลุ่มที่มีความสนใจคล้าย ๆ กัน เช่น บทบาทของสมาชิกในกลุ่มชมรมต่าง ๆ นักเรียน นักศึกษา เป็นต้น

จากแนวคิดเกี่ยวกับบทบาทที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่าการจำแนกบทบาทในสังคมทั่วไป แบ่งออกได้ 3 ประเภท คือ บทบาททางเพศและอายุ บทบาทตามตำแหน่งทางสังคมและบทบาททางครอบครัว ในการดำเนินงานของอุทยานการศึกษาในวัด คณะกรรมการแต่ละคนย่อมมีบทบาทในการดำเนินงานที่แตกต่างกัน ย่อมมีแนวความคิดที่ต่างกันไปตามความรู้ ความสามารถ การดำเนินงานในอุทยานการศึกษาจะประสบผลสำเร็จได้ คณะกรรมการต้องรู้จักบทบาทของตนเองเป็นสำคัญ

4. ลักษณะงาน
5. รับผิดชอบ
6. ความเจริญเติบโต

จากกฎการบริหารทำให้ผู้วิจัยได้แนวทางในการศึกษาระดับปัญหาการดำเนินงานในอุทยานการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลของตนเองมากขึ้น ทั้งนี้ไปมาเกี่ยวข้องในการดำเนินงานของคณะกรรมการอุทยานการศึกษาในวัด จังหวัดกาฬสินธุ์อีกด้วย

3. การบริหารจัดการอุทยานการศึกษาในวัดของจังหวัดกาฬสินธุ์

จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นจังหวัดหนึ่งในจำนวน 76 จังหวัด ของไทยที่ได้รับมอบหมายจากกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ให้ดำเนินการพิจารณาคัดเลือกวัดที่เป็นอุทยานการศึกษา วัดพัฒนาตัวอย่างและวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นประจำปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2535 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบันได้ดำเนินการคัดเลือกวัดทั้งหมดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ทุกอำเภอให้วัดสามวัดอุประสงค์ ประเภทละ 1 วัด (กรมการศาสนา. 2544 : 74) ตามหลักเกณฑ์ดังนี้

1. อุทยานการศึกษาในวัด ให้พิจารณาคัดเลือกจากวัดทั่ว ๆ ไป
2. วัดพัฒนาตัวอย่าง ให้พิจารณาคัดเลือกจากวัดในอำเภอที่ไม่มีวัดพัฒนาตัวอย่างเป็นอันดับแรก หากไม่มีวัดใดเหมาะสม ให้คัดเลือกจากอำเภอที่มีวัดพัฒนาตัวอย่างแล้วเป็นอันดับต่อไป ทั้งนี้ ต้องเป็นวัดที่จัดอุทยานการศึกษาในวัดมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี
3. วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ให้พิจารณาคัดเลือกจากวัดพัฒนาตัวอย่างที่ได้รับการคัดเลือกมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี

การดำเนินการพิจารณาคัดเลือกวัดแต่ละประเภท จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้พิจารณาตามหลักเกณฑ์ที่กรมการศาสนากำหนด โดยได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการศาสนาจังหวัดแล้วเสนอเรื่องให้กรมการศาสนานำเสนอคณะกรรมการระดับกรม พิจารณาคัดเลือกเป็นอุทยานการศึกษาในวัดในลำดับต่อไป จังหวัดกาฬสินธุ์ได้รับการพิจารณาคัดเลือกให้เป็นอุทยานการศึกษาในวัด ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 จนถึงปัจจุบันมีจำนวนทั้งสิ้น 28 วัด คือ

2.9 การบริหารจัดการองค์กร

พะยอม วงศ์สารศรี (2542 : 185) กล่าวว่าการบริหาร แผนงาน โครงการ ถือเป็นเครื่องมือสำคัญในการบริหารสถานศึกษา เพื่อดำเนินการพัฒนาคุณภาพ การศึกษาให้เป็นไปตามวิสัยทัศน์ เป้าหมายนโยบายและมาตรฐานการศึกษาของโรงเรียน ดังนั้นเพื่อให้เกิดประสิทธิผลและประสิทธิผล จึงล่องนำเอาระบบการควบคุมและตรวจสอบคุณภาพที่เป็นระบบครบวงจร (PDCA) หรือวงจร Demming ประกอบไปด้วยขั้นตอน ได้แก่ ร่วมกันวางแผน (P - Plan) ร่วมกันปฏิบัติตามแผน (D - Do) ร่วมกันตรวจสอบ (C - Check) ร่วมกันปรับปรุง (A - Action)

การร่วมกันดำเนินงานให้บรรลุเป้าหมายและเป็นไปตามวัตถุประสงค์ ของแผนงาน หรือโครงการนั้น เพื่อให้เกิดประโยชน์และเกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลนั้น จะต้องมีระบบตรวจสอบที่เป็นกระบวนการ เป็นไปตามขั้นตอน (PDCA) อย่างต่อเนื่อง การเขียนวัตถุประสงค์และเป้าหมายใช้ “SMART” (สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ. 2545 : 164-165) กำหนดเป็นขั้น ๆ คือ

S = Sensible = มีความเป็นไปได้

M = Measurable = สามารถวัดได้

A = Attainable = ระบุสิ่งที่ต้องการชัดเจน

R = Reasonable = มีเหตุผล

T = Time = มีขอบเขตเวลา

จากทฤษฎีการจูงใจของ Motivation Theory เชื่อว่า

1. มนุษย์ย่อมมีความต้องการเหมือนกัน หากที่ไม่สามารถตอบสนองความต้องการได้แล้ว ก็จะเกิดปัญหาความต้องการอยู่เรื่อยไป แต่ถ้าความต้องการได้รับการตอบสนองก็จะเลิกสนใจ

2. มนุษย์ตอบสนองความต้องการแตกต่างกันทางด้านปริมาณความต้องการ ระดับล่างก่อนข้างมีขอบเขตจำกัด แต่ความต้องการระดับสูงมักจะไม่มีการจำกัด

จากทฤษฎีการจูงใจของ Herzberh (Mptovatopm Hygiene Theory) เชื่อว่าปัจจัย ที่จูงใจให้คนทำงาน คือ

1. ความสำเร็จ
2. การยกย่อง
3. ความก้าวหน้า

4. ลักษณะงาน
5. รับผิดชอบ
6. ความเจริญเติบโต

จากทฤษฎีการบริหารทำให้ผู้วิจัยได้แนวทางในการศึกษาระดับปัญหาการดำเนินงาน ในอุทยานการศึกษาให้มีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลของงานมากขึ้น ทั้งยังเป็นแนวทาง ในการดำเนินงานของคณะกรรมการอุทยานการศึกษาในวัด จังหวัดกาฬสินธุ์อีกด้วย

3. การบริหารจัดการอุทยานการศึกษาในวัดของจังหวัดกาฬสินธุ์

จังหวัดกาฬสินธุ์ เป็นจังหวัดหนึ่งในจำนวน 76 จังหวัด ของไทยที่ได้รับมอบหมาย จากกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ให้ดำเนินการพิจารณาคัดเลือกวัดที่เป็นอุทยาน การศึกษา วัดพัฒนาตัวอย่างและวัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่นประจำปี ตั้งแต่ พ.ศ. 2535 เป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน ได้ดำเนินการคัดเลือกวัดทั้งหมดในจังหวัดกาฬสินธุ์ ทุกอำเภอให้ได้ วัดตามวัตถุประสงค์ ประเภทละ 1 วัด (กรมการศาสนา. 2544 : 74) ตามหลักเกณฑ์ดังนี้

1. อุทยานการศึกษาในวัด ให้พิจารณาคัดเลือกจากวัดทั่ว ๆ ไป
2. วัดพัฒนาตัวอย่าง ให้พิจารณาคัดเลือกจากวัดในอำเภอที่ไม่มีวัดพัฒนาตัวอย่าง เป็นอันดับแรก หากไม่มีวัดใดเหมาะสม ให้คัดเลือกวัดจากอำเภอที่มีวัดพัฒนาตัวอย่างแล้ว เป็นอันดับต่อไป ทั้งนี้ ต้องเป็นวัดที่จัดอุทยานการศึกษาในวัดมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี
3. วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น ให้พิจารณาคัดเลือกจากวัดพัฒนาตัวอย่าง ที่ได้รับการคัดเลือกมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี

การดำเนินการพิจารณาคัดเลือกวัดแต่ละประเภท จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้พิจารณาตาม หลักเกณฑ์ที่กรมการศาสนากำหนด โดยได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการศาสนาจังหวัด แล้วเสนอเรื่องให้กรมการศาสนานำเสนอคณะกรรมการระดับกรม พิจารณาคัดเลือกเป็นอุทยาน การศึกษาในวัดในลำดับต่อไป จังหวัดกาฬสินธุ์ได้รับการพิจารณาคัดเลือกวัดให้เป็นอุทยาน การศึกษาในวัด ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2535 จนถึงปัจจุบันมีจำนวนทั้งสิ้น 28 วัด คือ

ตารางที่ 1 แสดงข้อมูล จำนวน สถานที่ตั้ง และปีที่จัดตั้ง อุทยานการศึกษาจังหวัดกาฬสินธุ์

ที่	อุทยานการศึกษา	ตำบล	อำเภอ	จังหวัด	ปีที่จัดตั้ง	หมายเหตุ
1	วัดกลาง	เมือง	เมือง	กาฬสินธุ์	2515	
2	วัดประชาธิม(ธ)	เมือง	เมือง	กาฬสินธุ์	2534	
3	วัดวิเศษไชยธาราม	เมือง	เมือง	กาฬสินธุ์	2536	
4	วัดป่าพุทธมงคล	หุดุม	เมือง	กาฬสินธุ์	2538	
5	วัดห้วยศรีทน	โพนทอง	เมือง	กาฬสินธุ์	2539	
6	วัดชัยมงคล	กมลาไสย	กมลาไสย	กาฬสินธุ์	2530	
7	วัดปฐมเกษาราม	หลักเมือง	เมือง	กาฬสินธุ์	2538	
8	วัดขวัญเมือง	ยางตลาด	ยางตลาด	กาฬสินธุ์	2513	
9	วัดอร่ามมงคล	ยางตลาด	ยางตลาด	กาฬสินธุ์	2541	
10	วัดกลางมาลัย	โนนบุรี	สหัสขันธ์	กาฬสินธุ์	2532	
11	วัดสักกะวัน	โนนบุรี	สหัสขันธ์	กาฬสินธุ์	2542	
12	วัดรังษีชีวัลย์	สมเด็จ	สมเด็จ	กาฬสินธุ์	2532	
13	วัดสว่างวงศาवास(ธ)	สมเด็จ	สมเด็จ	กาฬสินธุ์	2540	
14	วัดหอไตรเหล่าใหญ่	เหล่าใหญ่	กุฉินารายณ์	กาฬสินธุ์	2520	
15	วัดสิมนาโก	นาโก	กุฉินารายณ์	กาฬสินธุ์	2533	
16	วัดนาตาล	นาตาล	ท่าคันโท	กาฬสินธุ์	2525	
17	วัดบ้านหนองแสง	สงเปลือย	เขาวง	กาฬสินธุ์	2539	
18	วัดกุดกอก	สระพังทอง	เขาวง	กาฬสินธุ์	2539	
19	วัดอินทรนิมิต	คุ้มเก่า	เขาวง	กาฬสินธุ์	2540	
20	วัดโพธิ์พัฒนาราม	เนินยาง	คำม่วง	กาฬสินธุ์	2526	
21	วัดโคกเครือ	โคกเครือ	หนองกุงศรี	กาฬสินธุ์	2529	
22	วัดธรรมพิทักษ์	ห้วยเม็ก	ห้วยเม็ก	กาฬสินธุ์	2539	
23	วัดปฐมเพงศรี	ร่องคำ	ร่องคำ	กาฬสินธุ์	2538	
24	วัดอโศการาม	ยอดแกง	นามน	กาฬสินธุ์	2533	
25	วัดหนองอีบุตร	หนองอีบุตร	ห้วยผึ้ง	กาฬสินธุ์	2542	
26	วัดประสิทธิ์โพธิ์ชัย	คำวง	ห้วยผึ้ง	กาฬสินธุ์	2543	
27	วัดโนนศิลา	โนนศิลา	ฆ้องชัย	กาฬสินธุ์	2537	
28	วัดพุทธนิมิต(ภูคำว)	สหัสขันธ์	สหัสขันธ์	กาฬสินธุ์	2545	

จากจำนวนวัดทั้งหมด 28 วัด ของจังหวัดกาฬสินธุ์ ที่เป็นอุทยานการศึกษาในวัด ซึ่งได้รับการคัดเลือกให้เป็นอุทยานการศึกษาในวัด ได้ดำเนินกิจกรรมในอุทยานการศึกษามา โดยตกทอดจนถึงปัจจุบัน

3.1 หลักเกณฑ์และแนวทางการพิจารณาคัดเลือกอุทยานการศึกษาในวัด

กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดหลักเกณฑ์และแนวทางการพิจารณาคัดเลือกอุทยานการศึกษา (กรมการศาสนา, 2535 : 32) ได้กำหนดหลักเกณฑ์ตามลำดับดังนี้

3.1.1 เป็นวัดที่ถูกต้องตามกฎหมาย มีชื่อในทะเบียนวัดของกรมการศาสนา และเจ้าอาวาสวัดแห่งวัดนั้น จะต้องได้รับการแต่งตั้งอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

3.1.2 มีพระภิกษุอยู่ประจำตลอดทั้งปี ไม่น้อยกว่า 5 รูป เป็นเวลาติดต่อกับ ไม่น้อยกว่า 5 ปี

3.1.3 ไม่เคยได้รับการคัดเลือกเป็นอุทยานการศึกษาในวัด วัดพัฒนาตัวอย่าง วัดพัฒนาตัวอย่างที่มีผลงานดีเด่น และไม่เป็นพระอารามหลวงมาก่อน

3.1.4 เป็นวัดที่ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาแล้ว

3.1.5 มีความร่มรื่น สวยงาม สะอาด สงบ

3.1.6 มีสถานที่เสนอข่าวสาร ข้อมูล หรือ ความรู้ทางวิชาการ

3.1.7 จัดกิจกรรมทางการศึกษาและการเผยแพร่ความรู้แก่พระภิกษุ สามเณร และประชาชน

3.1.8 จัดให้มีพิพิธภัณฑ์สถาน หรือพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน

3.1.9 มีการจัดทำแผนผังวัดแสดงบริเวณอาคาร เสนาสนะ จัดตั้งไว้บริเวณ ด้านหน้าของวัด

จากหลักเกณฑ์ดังกล่าว จังหวัดกาฬสินธุ์ ได้พิจารณาคัดเลือกวัดที่มีความพร้อม ตามหลักเกณฑ์เสนอกรมการศาสนาประกาศให้เป็นอุทยานการศึกษาในวัดเป็นปี ๆ ไป

3.2 ประวัติอุทยานการศึกษาในวัดของจังหวัดกาฬสินธุ์

จังหวัดกาฬสินธุ์ได้ดำเนินกิจกรรมอุทยานการศึกษาในวัดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2515 ดำเนินกิจกรรมภายในวัดด้าน ความสะอาด ร่มรื่น สวยงาม อาคารเสนาสนะมั่นคงเป็นระเบียบ จัดการปกครองพระภิกษุสามเณรและศิษย์วัดอย่างมีระเบียบ มีการจัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริม กุศลธรรม จริยธรรมและเอื้ออำนวยประโยชน์แก่ชุมชน เพื่อเป็นอุทยานการศึกษาในวัดเสร็จแล้ว

จึงประกาศเกียรติคุณให้ทราบโดยทั่วกันเป็นปีๆ ไป เมื่อได้รับอนุญาตให้เป็นอุทยานการศึกษา
ในวัดแล้ว ก็ปฏิบัติกิจกรรมภายในอุทยานการศึกษา โดยยึดหลักเกณฑ์แนวทางปฏิบัติตาม
คู่มือการพัฒนาวัด ของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ โดยมีวัตถุประสงค์ คือ

3.2.1 การจัดอุทยานการศึกษาในวัด โดยมีวัตถุประสงค์

- 1) จัดและพัฒนาบริเวณอาคารสถานที่ เสนาสนะวัด ให้เป็นอุทยาน
การศึกษา โดยเน้นบริเวณวัดให้สะอาด ร่มรื่น สวยงาม สงบ
- 2) มีบริเวณสถานที่ที่มีธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการเข้ามาใช้
บริการของประชาชน
- 3) ส่งเสริมและพัฒนาให้วัดเป็นศูนย์กลางของชุมชน ให้บริการความรู้
ข่าวสาร ข้อมูล และเกิดความรู้ความเข้าใจที่ดีแก่ประชาชนในชุมชน
- 4) การศึกษาตามอัธยาศัย โดยการเรียนรู้โดยอาศัยธรรมชาติสิ่งแวดล้อม
แหล่งวิทยาการชุมชน ภูมิปัญญาชาวบ้าน เป็นต้น

3.2.2 การจัดอุทยานการศึกษาในวัด ด้านบริเวณวัดและอาคารสถานที่

- 1) เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในแหล่งของชุมชน
- 2) จัดวัดให้มีบริเวณร่มรื่น สวยงาม สะอาด สงบและมีสภาพเป็น
อุทยานการศึกษาในวัด
- 3) จัดวางผังวัดให้เป็นสัดส่วนโดยแบ่งเขตพุทธาวาส สังฆาวาสและ
เขตสาธารณสงเคราะห์ให้เป็นระเบียบ
- 4) จัดให้มีแหล่งน้ำ สระน้ำ ไว้บริการแก่พระภิกษุ สามเณร และ
ประชาชน
- 5) จัดทำห้องสมุดหรือมุมหนังสือ ไว้บริการแก่พระภิกษุ สามเณรและ
ประชาชน
- 6) จัดให้มีหอกระจายข่าว เพื่อสอดแทรกความรู้และบริการข่าวสาร
ต่าง ๆ ให้แก่ชุมชน
- 7) จัดทำพิพิธภัณฑ์ในวัด เป็นแหล่งอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม
- 8) จัดทำธรรมสถานหรือสวนธรรม เพื่อเป็นสถานที่ฝึกอบรมศีลธรรม
จริยธรรม แก่ประชาชนหรือคนในท้องถิ่นนั้น ๆ

3.3 คณะกรรมการอุทยานการศึกษาในวัดของจังหวัดกาฬสินธุ์

คณะกรรมการอุทยานการศึกษาในวัด ต้องได้รับการแต่งตั้งจากเจ้าอาวาสวัด เพื่อดำเนินงานกิจกรรมของอุทยานการศึกษาในวัดนั้น ๆ โดยเจ้าอาวาสเป็นผู้ลงนามในคำสั่ง แต่งตั้ง โดยการชี้แจงทางลามผู้มีผลการพัฒนาวัด ของกรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ โดยพิจารณา ผู้ที่มี คุณสมบัติ มีความรู้ความสามารถ เป็นที่เลื่อมใสศรัทธาของคนโดยทั่วไป โดยมีเจ้าอาวาสเป็นประธาน มีรองประธาน 1 คน คณะกรรมการอีกประมาณ 5 - 7 คน และมีเลขานุการ 1 คน เป็นคณะทำงานของอุทยานการศึกษาในวัดที่เป็นอุทยานการศึกษา โดยอาจมีหน้าที่ดำเนินงาน คือ

- 3.3.1 ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย วัตถุประสงค์ของอุทยานการศึกษา
- 3.3.2 กำหนดกลุ่มประชากรที่ใช้บริการในอุทยานการศึกษา
- 3.3.3 ออกระเบียบกฎเกณฑ์ในการใช้บริการอุทยานการศึกษา
- 3.3.4 จัดเตรียมอาคารสถานที่ต่าง ๆ ภายในวัด
- 3.3.5 จัดเตรียมหรือแต่งตั้งผู้ให้การสนับสนุน ช่วยเหลืออุทยานการศึกษา
- 3.3.6 จัดหางบประมาณในการดำเนินงานของอุทยานการศึกษา
- 3.3.7 จัดเตรียมวัสดุอุปกรณ์ภายในอุทยานการศึกษา
- 3.3.8 จัดระบบ ระเบียบงานธุรการของอุทยานการศึกษา
- 3.3.9 กำกับและดูแลความเรียบร้อย พร้อมทั้งพัฒนาอุทยานการศึกษา

3.4 การจัดกิจกรรมของอุทยานการศึกษาในวัด

อุทยานการศึกษาเป็นแหล่งให้ความรู้โดยตรงไม่จำกัดเพศและวัย โดยการให้ความรู้ทางตรงและทางอ้อม (กรมการศาสนา. 2535 : 29 -30)

3.4.1 ทางตรง ได้แก่ การจัดการเรียนการสอนโดยมีครูหรือวิทยากร

บรรยาย เช่น

- 1) การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี และแผนกสามัญศึกษา
- 2) จัดตั้งศูนย์พระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ ศูนย์อบรมเด็กก่อนเกณฑ์

ในวัด

3) จัดตั้งศูนย์ฝึกอาชีพ ศูนย์ฝึกอบรมทางศิลปกรรม เพื่อเสริมการประกอบอาชีพประจำวัน การฝึกสอนและสาธิตวิชาชีพสาขาต่าง ๆ จัดอบรมเกี่ยวกับงานพื้นบ้าน การเตรียมอาหารที่ถูกต้อง วิถีนอมอาหาร การทำสวน การสาธารณสุขมูลฐาน การให้ความรู้ ด้านกฎหมาย พร้อมทั้งตอบปัญหาแก่ชาวบ้านเป็นครั้งคราว

4) การจัดสอนกัมมัฏฐาน ฝึกสมาธิเพื่ออบรมจิตใจ

3.4.2 ทางอ้อม การจัดการเรียนการสอน แบบไม่มีครูผู้สอน สามารถศึกษาด้วยตนเอง จากสิ่งแวดล้อมหรือสื่อต่าง ๆ ที่สัมผัสได้มีเนื้อหาสาระที่อยู่ในความสนใจ และเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียนอย่างละเอียด เป็นขั้นตอน หมวดหมู่ สามารถเรียนรู้ได้อย่างรวดเร็ว เข้าใจง่าย เช่น

- 1) การจัดนิทรรศการ
- 2) การจัดต้นไม้พุดได้ โดยเขียนคติธรรม หรือ กติพจน์ การจัดสวนสมุนไพร โดยเขียนบอกสรรพคุณและวิธีการใช้ที่ต้นสมุนไพรนั้น
- 3) บรรยายภาพเกี่ยวกับจิตรกรรมฝาผนังโดยอาจเป็นเรื่องราทางวรรณคดี หรือคำราชาต่าง ๆ
- 4) จัดทำพิพิธภัณฑ์เพื่อเก็บรักษาโบราณวัตถุและของเก่าต่าง ๆ และควรเขียนชื่อสิ่งของพร้อมทั้งคำบรรยายประวัติความเป็นมาและคุณประโยชน์ของสิ่งนั้น ๆ
- 5) จัดทำเอกสารเกี่ยวกับธรรมะหรือเทศธรรมะเพื่อเผยแพร่แก่ประชาชน จากสิ่งที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นว่าอุทยานการศึกษาในวัดมีความสำคัญอย่างหนึ่งที่จะเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชนได้เป็นอย่างดี และเมื่อชุมชนมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องก็จะมีผลให้ชาติบ้านเมืองมีการพัฒนาไปด้วยเมื่อชาติบ้านเมืองมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องก็จะนำมาซึ่งความรุดหน้าของประเทศได้

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

4.1 งานวิจัยในประเทศ

ศราพร วาหะสัจย์ (2539 : บทคัดย่อ) ได้วิจัยอุทยานการศึกษาในวัดตามความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ พระภิกษุ และประชาชน ได้สรุปวัตถุประสงค์ที่มีความคิดเห็นเกี่ยวกับอุทยานการศึกษาในวัด พบว่า

1. ในด้านวัตถุประสงค์ของอุทยานการศึกษาในวัด กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า ควรเป็นแหล่งพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม รองลงมาควรเป็นแหล่งเผยแพร่ธรรมะและการเป็นแหล่งอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรม
2. ในด้านหน้าที่และบทบาทของอุทยานการศึกษาในวัด กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าควรมีหน้าที่ในการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม รองลงมาคือการศึกษาทางพระพุทธศาสนาและการเป็นศูนย์กลางความร่วมมือกิจกรรมบทบาททางพุทธศาสนา

3. ในด้านกิจกรรม โดยส่วนรวมเห็นว่าควรมีกิจกรรมเพื่อให้มีข่าวสารที่ทันสมัยมากที่สุด รองลงมาคือกิจกรรมสนับสนุนคนทำความดี กิจกรรมปลูกฝังค่านิยมในการอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม กิจกรรมการนำหลักศาสนามาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและ กิจกรรมตามวันสำคัญทางศาสนา ลำดับต่อมา คือ กิจกรรมการจัดสถานที่ให้เหมาะสมแก่การพักผ่อนและการจัดให้มีต้นไม้ แหล่งน้ำ กิจกรรมตามประเพณีและกิจกรรมการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนตามลำดับ

4. ในด้านการให้บริการ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่าควรมีวิทยากรแนะนำการใช้บริการ การจัดหาสื่อให้ผู้ให้บริการและการจัดสื่อให้เรียนรู้ด้วยตนเอง

5. ในด้านสถานที่ตั้ง กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ เห็นว่าควรจัดตั้งในวัดที่เป็นศูนย์รวมกิจกรรมท้องถิ่นและควรจัดให้กลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยแยกเขตสังฆาวาสเป็นสัดส่วน

6. ในด้านวิธีการจัดการ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีความเห็นว่าผู้ริเริ่มจัดตั้งอุทยานการศึกษาควรมาจากความร่วมมือของราชการ วัด และชุมชนประชาชน ผู้บริหารและบุคลากรควรเป็นพระภิกษุ ความรู้ของบุคลากรที่ควรมี คือ ความรู้ทางพระพุทธศาสนาและอุทยานการศึกษา ควรสังกัดกรมการศาสนา เป็นต้น

7. ในด้านแหล่งงบประมาณของอุทยานการศึกษา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เห็นว่า ควรได้จากเงินบริจาค มูลนิธิเอกชนประชาชน

มาโนช ตัมชนิชย์ (2528 : 147 - 148) ได้ให้ข้อเสนอแนะจากผลงานวิจัยทางศาสนาและจริยธรรม เรื่องบทบาทของพระสงฆ์ต่อการพัฒนาสังคมชนบทในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยได้ให้ข้อเสนอแนะว่า แนวทางในการประยุกต์หลักพุทธธรรมเข้ามาใช้ในการพัฒนาชาชนบท คือ

1. ความพร้อมของผู้ที่จะเข้าไปทำงาน

1.1 ควรมีความรู้ด้านศาสนาและศีลธรรม ทั้งในส่วนแก่นธรรมและที่เป็นเปลือกกระพี้ในศาสนา ซึ่งมีความสำคัญและจำเป็นต่อชาชนบท เข้าใจในการประสานหลักธรรมทั้งสองระดับให้สอดคล้องกลมกลืนกับสภาพชีวิตของชาวบ้าน

1.2 ควรมีประสบการณ์ในการปฏิบัติธรรมและได้รับผลของการปฏิบัติในระดับที่มีความชัดเจนถึงคุณค่าของศาสนธรรมต่อการขจัดปัญหาในชีวิต มีความเมตตาและเข้าใจ ในผู้อื่น ประสบการณ์ของการปฏิบัติธรรมนี้ จะเป็นพื้นฐานสำคัญที่ช่วยการดำเนินงาน

ไว้ไปสู่ เป้าหมายที่ถูกต้อง ด้วยวิธีการที่เหมาะสม มีปิติเป็นเครื่องหล่อเลี้ยงกำลังใจ ไม่ย่อท้อ ต่ออุปสรรคและเพิ่มความเพียรที่จะพัฒนางานให้ดียิ่งขึ้น

1.3 ควรมีเจตนาธรมณ์ในการทำงานที่มุ่งประ โยชน์สุขของชุมชนเป็น คำคัญและถือเอางานนี้เป็นการฝึกฝนตนเองให้ขจัดความเห็นแก่ตัว เพิ่มพูนความรู้จักเสียสละ ตลอดจนความทุกข์

1.4 ควรมีความรู้ในเรื่องการพัฒนาชนบท ได้แก่ ความรู้ในสภาพ ท้องถิ่น โครงสร้างของสังคมชนบท ระบบบริการการปกครองท้องถิ่น วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ของ ชาวบ้าน ฯลฯ

1.5 ควรมีผู้ร่วมงานที่เข้าใจ ตั้งใจ จริงใจ และพร้อมที่จะร่วมเสียสละ ในการทำงานด้านนี้ และผู้ร่วมงานในชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าขาดผู้ร่วมงานในชุมชนแล้ว ก็จะทำให้ไม่สามารถทำงานได้เลย

1.6 ควรอุทิศเวลาให้นานพอให้ชาวบ้าน เพราะงานพัฒนาด้านจิตใจ เป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก ต้องอาศัยเวลาสำหรับปลูกฝังปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ส่งเสริมค่านิยม ของชาวบ้าน

1.7 ควรมีทรัพย์สินและอุปกรณ์พอสมควร เช่น ค่าใช้จ่ายในการเดินทาง เครื่องโสตทัศนูปกรณ์ที่จำเป็น

1.8 มีความพร้อมที่จะทำงานพัฒนาด้านจิตใจให้เกิดประโยชน์สุข แก่ชาวบ้านต่อเนื่อง แม้ภายหลังการสิ้นสุดโครงการที่กำหนดเป็นทางการแล้ว

2. การดำเนินงาน

2.1 การสร้างศรัทธา คือการปรับตัวให้ได้รับการยอมรับจากชุมชนโดย

2.1.1 ชี้แจงวัตถุประสงค์ และแนวทางการดำเนินงานให้ผู้เกี่ยวข้อง ใน ชุมชนรับทราบชัดเจนตั้งแต่ต้น

2.1.2 ปรับตัวเข้ากับสภาพความเป็นอยู่ของชาวบ้าน ถือหลักการ กินอยู่กลับนอนที่เรียบง่ายแบบชาวพุทธ

2.1.3 ประพฤติปฏิบัติอย่างมีคุณธรรม สอดคล้องกับเนื้อหาและ ลักษณะของงานที่กระทำ

2.1.4 แสดงความรู้และความจริงใจให้ปรากฏ ให้ชาวบ้านเข้ามา มีส่วนช่วย

2.1.5 ร่วมกิจกรรมอื่นกับชาวบ้านเพื่อสร้างความสนิทสนม

2.2 รวมกลุ่ม ในการพัฒนาด้านจิตใจนี้การรวมกลุ่มหนุ่มสาวชาวพุทธ เป็นรูปแบบของการรวมกลุ่มที่ดี เพราะเป็นช่วงวัยที่มีความกระตือรือร้นในการสร้างสรรค์ ความคิดใหม่ และต้องการมีเพื่อนที่มีความคิดในแนวเดียวกัน เพราะการรวมกลุ่มหนุ่มสาว ชาวพุทธน่าจะเริ่มต้นด้วยการจัดการอบรมสมาชิกของกลุ่ม เพื่อปรับพื้นฐานความรู้ความเข้าใจ ในการเปิดการ อบรมครั้งแรกซึ่งถือถือเป็นงานเปิดกลุ่มด้วยการนิมนต์เจ้าคณะตำบล เจ้าคุณ นายอำเภอ ศึกษาธิการอำเภอและพัฒนาการอำเภอ ตลอดจนผู้ใหญ่อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับงาน ให้อยู่ร่วมในงานด้วย เพื่อเข้ามารับรู้ เป็นทางการแต่แรก เพื่อช่วยให้ชาวบ้านมีความมั่นใจ และกำลังใจในการพัฒนากลุ่มของ ตนเองได้ อย่างไรก็ตามการ อบรมควรจะทำต่อเนื่อง เป็นระยะเพื่อเพิ่มพูนคุณภาพของกลุ่ม ควรให้กลุ่มเลือกตั้งผู้นำและกรรมการร่วมกัน ระดม ความคิดริเริ่มและดำเนินกิจกรรมด้วยตนเองโดยผู้ทำงานควรลดหน้าที่มาเป็น ผู้ประสานงาน

4.2 งานวิจัยต่างประเทศ

เน็ด อิน เทสเมอร์ (Nat in Tessmer. 1980 : 53-54) กล่าวถึงการตั้งวัตถุประสงค์ ของศูนย์การเรียนรู้ไว้ว่า จะต้องมีความทันสมัย ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี สามารถ ควบคุมการเปลี่ยนแปลงได้ มีเกณฑ์และกระบวนการในการให้บริการ และใช้การเรียนแบบ กำหนดสถานการณ์ให้แก่ปัญหา (Problem – Solving)

ชูซาน หวัง (Shousan Wang. 1994 : 245) ได้กล่าวว่า ปรัชญาพื้นฐานของ องค์การและการจัดการศูนย์การเรียนรู้ จะต้องทำให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากที่สุด ในเรื่องของประโยชน์ใช้สอย การใช้ทรัพยากรการเรียนรู้ต่างๆ และการควบคุมสถานที่ตั้ง การใช้ทุกพื้นที่ให้คุ้มค่าที่สุดการพิจารณาคุณภาพของศูนย์การเรียนรู้ใดๆ จะรวมไปถึงประโยชน์ การให้บริการ สถานที่ตั้ง ผู้ให้คำปรึกษา (ผู้เชี่ยวชาญ) และระเบียบการที่เป็นมาตรฐานการ ควบคุมระบบการจัดการและจัดองค์การนับเป็นสิ่งสำคัญที่สุด

เนื่องจากอุทยานการศึกษามีลักษณะเป็นกิจกรรมส่วนใหญ่คล้ายกับศูนย์การเรียนรู้ (Learning Resources Center) จะแตกต่างกันก็ตรงที่สภาพแวดล้อม ซึ่งอุทยานการศึกษามีลักษณะ เป็นไปโดยธรรมชาติ ผู้วิจัยจะได้ทำการศึกษาแนวคิด และหลักการเกี่ยวกับศูนย์การเรียนรู้ ในการวิจัยครั้งนี้จะขอยึดหลักทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดศูนย์การเรียนรู้ลักษณะต่าง ๆ ที่มีองค์ประกอบ และการให้บริการที่ตอบสนองวัตถุประสงค์ของอุทยานการศึกษา ในศาสนสถานได้

ลักษณะของงานในอุทยานการศึกษาที่สามารถยึดแนวของศูนย์การเรียนรู้ในด้าน การบริการ คือ

1. Non – Traditional Learning Space เป็นส่วนที่ให้การเรียนรู้และการฝึกปฏิบัติ เช่น สถานที่ในการฝึกสมาธิ สันทนาการชม โรงมหรสพทางวิญญาน พิพิธภัณฑ์แสดงศิลปวัตถุในห้องถื่น นิทรรศการ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ตามอัธยาศัย สถานที่ในการแสดงภูมิปัญญาชาวบ้าน สถานที่ให้ความร่วมมือ สถานที่ออกกำลังกาย เป็นต้น

2. Information Center เป็นส่วนของสารสนเทศ ทั้งในรูปของสิ่งพิมพ์และไม่ใช้สิ่งพิมพ์ เช่น สถานที่เก็บหนังสือหรือสิ่งพิมพ์ทางศาสนา ห้องสมุด ฯลฯ

3. Service Center เป็นงานการให้บริการ เช่น มีต้นไม้ มีแหล่งน้ำ มีบริเวณกว้าง มีที่นั่งพักผ่อน มีเจ้าหน้าที่คอยแนะนำการให้บริการ มีสนามกีฬาเพื่อการออกกำลังกาย อย่างเพียงพอ มีอุปกรณ์กีฬาเพื่อบริการอย่างทั่วถึง ฯลฯ

รุมบาท (Rumbaugh. 1972 : 72 : อ้างอิงใน อำนวย บัวศิริ. 2528 : 39) ได้ศึกษาเกี่ยวกับการเรียนการสอนที่เป็นแบบเฉพาะ พบว่า ครูส่วนใหญ่มีความต้องการที่จะช่วยให้เด็กทำกิจกรรม ทั้งในและนอกห้องเรียนให้ประสบผลสำเร็จ ถึงแม้จะเป็นผลที่ยากที่จะทำได้ก็ยอมรับ หรือปรับตัวให้เข้ากันอันเนื่องมาจากความแตกต่างระหว่างบุคคล ครูเห็นว่าเด็กส่วนมากมีความสามารถที่จะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ในชีวิตประจำวันของเด็กเองได้ค้นพบได้เรียนรู้ ได้สร้างและประสบการณ์ ครูที่ดีจึงต้องมีวิธีการที่จะพัฒนาการเรียนการสอนให้เด็กอย่างเหมาะสมและให้เกิดความสัมพันธ์กับบุคลิกภาพของเด็กด้วยการเรียนการสอน ต้องให้เด็กเข้าใจตนเองตั้งแต่ในห้องเรียนเป็นสำคัญ

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังกล่าวมาแล้วนั้นจะเห็นได้ว่าการเรียนการสอนเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาด้วยวิธีการที่เหมาะสมโดยเฉพาะเด็กในระดับพื้นฐานของชีวิต การเรียนการสอนในอดีตจะแยกออกไป ไม่สอดคล้องกับความต้องการและความจำเป็นของสังคม เด็กนักเรียนที่ขาดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ จึงทำให้ต้องมีการปฏิรูปการเรียนการสอน เพื่อให้เกิดการปฏิรูปการเรียนรู้สู่การปฏิรูปการศึกษาและคุณภาพชีวิตของคนในชาติ ดังนั้นวัดเป็นสถานศึกษาอีกแห่งหนึ่งที่ทำให้การศึกษาแก่เด็กและเยาวชน โดยการจัดกิจกรรมการเรียนแบบการเรียนรู้ด้วยตนเอง ใช้สื่อการเรียนอย่างเหมาะสม จัดกิจกรรมโดยใช้คุณธรรมและจริยธรรมกลมกลืนในแต่ละสถานการณ์ เพื่อให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาการในด้านต่าง ๆ